

rumenta oprekelj in violino na Poljskem, dr. Ludvik Kunz (Brno) pa fenomen gosli v srednji Evropi in med zahodnimi Slovani.

Trije referenti (dr. Max Baumann, Bamberg, Urula Reinhard, Berlin in Leisiö Timo, Tampere) so v nadaljevanju govorili o južnoameriških strunskih glasbilih iz pred in pokolumbijskega časa, o stalnem in spremenljivem v igri in petju turškega ašika in ljudskih pihalih na Finskem in v Karelji. Zanimiv je bil prispevek dr. Roksande Pejović iz Beograda, o medkulturnih vplivih v južnoslovanskem prostoru, kakor jih lahko razberemo iz fresk in slik, ki prikazujejo ljudske instrumente na tem geografskem področju. Še trije referenti so v okviru dogovorjenih tem vsak po svoje razmišljali o nekaterih vzporednih področjih, ki jih vključuje etnomuzikologija: etnolog dr. Gian Paolo Gri iz Vidma o problemu tradicionalnih glasbil v industrijski družbi, profesor Fredric Liebermann iz Seattle (ZDA) pa o zvoku kot stranskem pojavu v kulturi in družbi. Seminar je zaključil prof. Tiberiu Alexandru iz Bukarešte s predavanjem o kronološki in zgodovinski pojavnosti ljudskih instrumentov s posebnim ozirom (tudi) na likovne in jezikovne vire preučevanja glasbil in njihovih sestavnih delov. Ob njegovem referatu se je med udeleženci posvetovanja razvila zanimiva razprava o povezanosti romunskega kulturnega prostora z drugimi, predvsem južnoslovanskimi.

Za petdnevni mednarodni posvet etnomuzikologov v piranskem hotelu Punta lahko rečemo, da je bil uspešen. Organizacija simpozija je bila po mnenju vseh na izjemni ravni. S strokovnega stališča je prinesel prikaz nadaljevanja intenzivnega iskanja na področju preučevanja ljudskih glasbil, tako poglede tistih, ki so predstavniki tradicionalnega v etnomuzikologiji, kot tistih, ki svoja razmišljanja vodijo po poteh večdisciplinarnosti in tudi po prispevku mlajših, ki so se vključili v delo ICTM.

Prvič so bili na posvetovanju med 50 udeleženci iz 15 držav Evrope in Amerike navzoči predstavniki sosednje Italije, ne nazadnje zaradi večletnega sodelovanja ISN in Sekcije za glasbeno narodopisje iz Ljubljane z italijanskimi kolegi.

Zanimivo in razveseljivo je dejstvo, da je praktično ves Piran v času seminarja živel s svojimi gosti — od otrok, ki so risali po pločniku ob svetilniku na Punti, do piranske mestne skupščine, ki je priredila topel sprejem za udeležence posvetovanja.

Pomemben delež pri realizaciji piranskega posvetovanja je prispevala SOZD Elektrotehna, DO „Melodija“ — tovarna glasbil in učil Mengeš, ki je organizatorje denarno podprla. Sodelovanje KUD „Karol Pahor“ — Piran, VVZ in osnovnih šol obalnega področja pa je omogočil velik del vzporednega programa te prireditve.

Pokrovitelj letošnjega posvetovanja v Piranu je bila Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani in njena Sekcija za glasbeno narodopisje Instituta za slovensko narodopisje pri Znanstveno-raziskovalnem centru akademije.

IGOR CVETKO

ZAŠČITA KULTURNE DEDIŠČINE

V začetku julija je bilo v okviru bienalnega simpozija o balkanski folklori na Ohridu tudi posvetovanje o zaščiti folklore, registraciji folklornega gradiva in njegovi računalniški obdelavi. Akcija, ki jo je v začetku letošnjega leta v Jugoslaviji sprožilo Hrvaško etnološko društvo, je bila na Ohridu predstavljena še zastopnikom drugih balkanskih držav, ki bodo v prihodnje sodelovale pri enotni registraciji folklornih ustanov in gradiva pod okriljem Unesca. Potek ohridskega sestanka in celotne akcije HED predstavljamo s kratkim historiatom tudi slovenskim etnologom, ki naj bi se (ali pa so se že) vključili v akcijo.

Od 22. — 26. 2. 1982 je bil v Parizu sestanek komiteja vladnih izvedencev za zaščito folklore. Sestanka se je udeležilo 44 držav članic Unesca, 6 držav opazovalk, 15 mednarodnih nevladnih organizacij pa je v Pariz poslalo svoje zastopnike. Jugoslavijo je na tem sestanku zastopala dr. Dunja Rihtman—Avguštin, direktorica Zavoda za istraživanje folklorizma iz Zagreba, ki je tudi članica Komiteja vladnih izvedencev za zaščito folklore. Aktivno je sodelovala na pariškem posvetovanju, saj so bili nekateri njeni predlogi za definicijo folklore vnešeni tudi v sklepni dokument posvetovanja.

Cilj pariškega posveta (navajam po Biltenu jugoslovenske komisije za suradnjo s Unescem, 2/1982) je bil, da se na interdisciplinarni osnovi in po enotnih izhodiščih analizirajo različni vidiki folklorizma in ljudske tradicionalne kulture. Izhodiščna točka razprave je bil osnovni dokument, ki ga je pripravilo tajništvo UNESCO iz odgovorov držav članic na vprašalnik iz l. 1981. Tu so zbrane izkušnje, problemi in različna praksa držav članic pri zaščiti folklorizma.

Pariški sestanek je najprej podal definicijo folklorizma, ki so jo oblikovali udeleženci sestanka, da je namreč folklor (v širšem smislu ljudska kultura) skupno usmerjena in na tradiciji temelječa stvaritev skupine ali posameznika, ki odraža družbeno stremeljenje in temu ustrezno izraža kulturno in družbeno identiteto. Vrednote in standardi se prenašajo ustno ali s posnemanjem ali na kakšen drug način. Unesco ugotavlja, da je folklor celosten del kulture sveta in je živ pojav, ki je podvržen spremembam in razvoju. Pojavne oblike folklorizma vključujejo razne vrste narodne, etnične, regionalne, često sinkretične tradicije, ki morajo biti znanstveno podprte glede na stanje in delokrog družbenih in kulturoloških raziskovalnih disciplin. Morajo biti arhivirane, objavljene in uporabljene pod posebno zaščito na narodni in mednarodni ravni.

Prav zaščita folklorizma je bila osrednje vprašanje pariškega posvetovanja, ki vsem državam članicam priporoča, da mora biti folklor kot intelektualna lastnina skupno zaščiten za skupnost (tako družinsko, regionalno, narodno, etnično, versko...), katere identiteto izraža. Izrazne oblike folklorizma obsegajo jezik, književnost, glasbo, ples,

mitologijo, rituale, verovanja, običaje, obrt, arhitekturo in druge umetnosti in vedenja.

Zato izvedenci priporočajo še, da se v okviru Unesca najprej oblikuje in izdela mednarodni register ljudske ustvarjalnosti — kulturne dediščine in da se za to napravi model preglednic, ki bodo poslani vsem državam članicam. Države članice pa oblikujejo sistem za indentifikacijo in zapisovanje tako, da bi lahko izdelale register folklornih podatkov.

Prvi korak pri izdelavi registra podatkov je prav gotovo pregled in register ustanov, ki zbirajo in hranijo gradivo o ljudski kulturi. V Jugoslaviji je bil ta korak že storjen, saj sta HED in Zavod za istraživanje folklor iz Zagreba v začetku letošnjega leta razposlala vprašalnice vsem republiškimi etnološkim in folklorističnim društvom. Slovensko etnološko društvo je vprašalnico takoj poslalo vsem etnološkim ustanovam v republiki, etnološkim oddelkom pokrajinskih muzejev, zavodom za spomeniško varstvo ipd. Na vprašalnico smo ponovno opozorili v prejšnji številki Glasnika. Kljub temu pa nam je do zdaj nanje odgovorilo le 40% anektiranih. Vprašalnice in odgovori se stekajo v SRCE (Sveučiliški računski centar) v Zagrebu, kjer odgovore računalniško obdelajo. S tem se je v SRCU začela ustvarjati banka etnoloških podatkov za Jugoslavijo.

Cilj akcije je najprej izdelati register ustanov, ki hranijo in raziskujejo folklorno gradivo, nato pa ta register izdati v knjižni obliki, kakor je to za skandinavske države že naredil NIF. Seveda bo taka jugoslovanska izdaja uresničena le, če bodo vse ustanove po republikah odgovorile na poslano vprašalnico. O tem je tekla beseda na sestanku junija letos v Beogradu (sestanke se je iz Slovenije udeležil Marko Terseglav) in julija na Ohridu (iz Slovenije sta bila navzoča. Zmaga Kumer in Marko Terseglav). Na Ohridu je bila akcija še enkrat predstavljena vsem republiškimi predstavnikom. Poudarjen je bil pomen sodobne etnološke in folkloristične dokumentacije. Pokazalo se je, da Jugoslavija na tem področju močno zaostaja za drugimi državami, za kar ni vedno kriv le denar, ampak tudi nedelavnost. Skrajni čas je, da akcija steče. Na Ohridu smo govorili tudi o večjem, balkanskem registru ustanov in gradiva. Zastopniki balkanskih držav so bili mnenja, da je akcijo treba izvesti čimprej in po enotnih kriterijih. Dr. Dunja Rihtman—Avgustin je vse udeležence seznanila z načrtom in nalogami za etnotno dokumentacijo, predstavniki drugih balkanskih držav pa so se obvezali, da bodo do konca letošnjega leta poslali svoje odgovore in pripombe. Zato mora tudi Jugoslavija do konca leta imeti podatke za register ustanov. Na Hrvaškem je akcija dala že lepe rezultate, iz drugih republik bodo na vprašalnico odgovorili do 1. decembra. Ta rok velja tudi za zamudnike iz Slovenije. Zato še enkrat prosimo in opozarjamo vse kustose in ustanove, ki so vprašalnico dobili, da nam jo čimprej vrnejo (izpolnjeno, seveda). Vse, ki jim vprašalnic morda nismo poslali, a hranijo etnološko gradivo (rokopisno gradivo, predmete, filme, slike, nošo, instrumente itn.) prosimo, da pri SED dvignejo vprašalnico (zasebni zbiralci, cerkvene zbirke,

občinske kulturne skupnosti, ustanove in zbiralci v zamejstvu itn.). O tistih, ki so na vprašalnico že odgovorili, smo iz SRCA tudi že prejeli računalniški izpisek. Po teh izpiskih smo tudi ugotovili, koliko anketirancev nam še ni odgovorilo na prijavo.

Akcija Unesca in Hrvaškega etnološkega društva nas vodi v dve smeri, ki lahko bistveno pripomoreta k nadaljnjemu razvoju znanstvenega raziskovanja ljudske kulture in njene zaščite. Prvič: globalna zaščita ljudske kulture bo mogoča le s postopnimi (toda hitrimi) koraki. Osnova je nedvomno izdelava registra ustanov, ki je temelj za vse nadaljnje akcije, saj v tem trenutku v Jugoslaviji še nimamo popisa zavodov, inštitutov, javnih in zasebnih zbirk itn., ki hranijo folklorno gradivo. Na podlagi tega registra je šele možen natančen popis gradiva, ki ga hočemo zaščititi. Če pa se bo zataknilo že pri prvem koraku, bomo zamudili vse vlake in zaman bodo vsa tarnanja o nagem izginevanju, profanaciji in komercializaciji ljudske kulture. Drugič: Register ustanov (računalniško obdelan) je hkrati pregled specializiranih ustanov za vse interesente, hkrati pa se tako ustvarja banka podatkov o tradicionalni kulturi za ožja in širša področja in njihovo medsebojno povezovanje. Vsaka generacija raziskovalcev se zaveda, da določene plasti ljudske kulture hitro izginjajo, obenem pa vsi tudi vemo, da je mnogo gradiva že zbranega in obdelanega, a ni vsem dostopno. Druga stopnja računalniške dokumentacije bo natančna opredelitev in opis gradiva, s katerim bomo dopolnjevali banko podatkov in našo prvo vprašalnico. To bo omogočilo hitro in lahko iskanje potrebnih podatkov, kolikor bo to zahteval znanstveni interes ali pa primerjava gradiva. Vse to seveda pod pogojem, da bo gradivo zbrano na skupnem mestu in obdelano po enakih kriterijih z vprašalnicami, ki so že ali pa še bodo prirejene za takojšnjo računalniško obdelavo. Banka podatkov bo omogočila boljše in hitrejše koriščenje in zamenjavo podatkov na domači in mednarodni ravni. Tako bo te podatke imel tudi Unesco, ki bo na podlagi nacionalnih informacij naredil svoj popis folklornega gradiva, posamičnim državam in institucijam pa bo pomagal (tehnično in denarno) pri zaščiti etnološkega in folklornega gradiva. Prvi korak k temu so registri nacionalnih ustanov, ki hranijo folklorno gradivo, nato državni registri, ki se nadaljujejo v regionalne (npr. balkanski) in kontinentalne (evropske, azijske, ameriške itn.).

Ta akcija, ki je nujna in možna, pa lahko postane utopija, če društva, ustanove in posamezniki iz nerazumljivih razlogov ne bi sodelovali pri odgovorih na vprašalnice. Vseeno do tako pomembne akcije se je pokazala tudi v Sloveniji, saj veliko ustanov in kustosov na vprašalnico ni odgovorilo. Prav zaradi takega nerazumevanja in indiferentnosti ustanov in posameznikov je bilo marsikaj in marsikaj iz ljudske dediščine za vedno izgubljeno. Zato bi bilo nadaljnje ignoriranje Unescove akcije in prizadevanja HED pljuvanje v lastno skledo in zapiranje vrat skupnemu prizadevanju za zaščito ljudske kulture. Prav o tem pa je tekla beseda tudi na Ohridu ob referatu dr. Dunje

Rihtman — Avguštin, ki je predstavila možnosti znanstveno-etnološke in pravne zaščite folklorne. Ob njenem referatu smo osupnili nad možnostmi, ki jih ponuja Unescova akcija, še bolj pa nad ugotovitvijo, kako smo jugoslovanski etnologi in folkloristi po lastni krivdi na repu vseh prizadevanj za zaščito folklorne.

Jugoslovanski odbor za izdelavo registra ustanov in folklornega gradiva se je sestel 6. 10. 1983 v Rogaški Slatini. Na voljo smo že imeli podatke o poteku akcije, ki smo jih dobili iz SRCA. Ugotovili smo, da kljub ohridskim priporočilom akcija ne teče kakor bi želeli, zato smo v Rogaški Slatini sklenili, da o akciji še enkrat obvestimo etnologue in folkloriste po republikah, ki naj bi takoj poslali odgovore na poslane vprašalnice svojim društvom.

MARKO TERSEGLAV

TIVOLI IN ETNOLOGIJA

Zunaj okvirov, v katerih se etnologija potrjuje pred seboj, se je v zadnjem letu v Ljubljani odvijalo zanimivo dogajanje, ki ga je spodbudil etnološki način razmišljanja in ki je bilo samo na sebi etnološko zanimivo. To je bilo prizadevanje za ohranitev znamenitega ljubljanskega parka Tivoli. Vsebinska, odmevi in posledice teh dogodkov so etnologom ponudile zanimiv konkreten primer koristnosti etnologije v reševanju širših družbenih težav. Namen tega zapisa je opozoriti na vlogo, ki jo je imela v teh dogodkih etnologija in na njihov etnološki pomen.

Začelo se je lani zgodaj spomladi, ko je malo opazen članek v Delu napovedal etapno prenovo Tivolija. Omenjenih je bilo nekaj konkretnih postopkov, med drugim odstranitev mnogih poti, utrjevanje poti z betonskimi ploščami, namestitev plastičnih stojal s prozornimi bučami za razsvetljavo, postavitve kipov itn. Potreba po vsem tem je slonela na puhlicah o današnji mikavnosti parka.

Na srečo članek ni ostal neopažen. Kmalu za tem je bil v sobotni prilogi Dela objavljen obširen članek Damjana Ovsca z naslovom Tivoli včeraj, Tivoli danes... in nikdar več?, s podnaslovom Ne propada samo park, propada tudi vednost, kaj park sploh je. V besedilu, opremljenem s staro fotografijo Tivolija, je avtor pisal o prezrtih, zanemarjenih, a zelo pomembnih dejstvih. Oprl se je na poznanje funkcije parka v preteklem in sedanjem življenju Ljubljane. Izpostavil je njegove bistvene sestavine (zemlja, pesek, rastline, voda, zrak, svetloba, kulturni in eksistenčni pomen, ki ga ima njihova v detajlih negovana celota. Pokazal je, kako prazne so utemeljitve nepotrebnih projektov ob dejstvu, da je mnogo stvari, ki jih je park že imel, propadlo zaradi malomarnosti (npr. čolnarna, baročni deček ob fontani pod Tivolskim gradom, poti, drevje, cvetlične grede).

Odgovorni ljudje na to pisanje niso odgovorili. Namesto njih so prebivalci s pismi potrdili njegovo vsebino in kmalu je postalo popolnoma jasno, da ljudem še zdaleč ni vseeno, kaj bodo projektanti

delali s parkom in to kljub temu, da je bilo mnenje ljudi prav v zvezi s Tivolijem že tolikokrat preslišano. Pokazalo se je, da se ljudje, tudi zaradi mnogih slabih izkušenj iz preteklosti, vse bolj zavedajo življenjskega pomena parka kot protitež zabetoniranemu, hrupnemu in zasmrajenemu mestnemu prostoru. To je dokazala tudi množična udeležba na manifestacijah javnega mnenja, npr. ob predavanju Damjana Ovsca na svobodni katedri na Filozofski fakulteti in ob razstavi načrtov v Moderni galeriji junija lani.

Junija so se na skupni seji sestali Mestni komite za urbanizem in varstvo okolja, Komite za urbanizem, komunalo in gradbene zadeve SOb Center, Komite za urejanje prostora in varstvo okolja SOb Vič-Rudnik. Med drugim so sklenili, da se predlog ureditve Tivolija, ki je bil razstavljen v Moderni galeriji, „zavrne zaradi neskladnosti z generalnim urbanističnim planom, z načeli varstva naravne in kulturne dediščine in z doslej sprejetimi izhodišči za urejanje Tivolija“ in da „je treba naravno in kulturno dediščino Tivolija ovrednotiti v skladu z novim zakonom o naravni in kulturni dediščini, kar naj bi pomenilo pravo osnovo vseh nadaljnjih ukrepov v zvezi z vzdrževalnimi in dopolnilnimi posegi...“ Določili so med drugim tudi, da je „programirano sanacijo ceste pod Turnom treba izvesti v makadamu.“ (SOB mesta Ljubljane, Mestni komite za urbanizem in varstvo okolja, 21. 6. 1982)

Decembra lani je bila v jubilejni 60./61. številki Arhitektovega biltena, glasila društva arhitektov Ljubljane, natisnjena razprava o Tivoliju, ki jo je napisal Damjan Ovsec. To je doslej najobsežnejše besedilo o tem parku in vsebuje vse pomembnejše podatke o njegovem razvoju in sedanjem stanju, o arhitekturi objektov v parku, o ljudeh, ki so ga ustvarjali, o obiskovalcih, o njegovem rastlinskem in živalskem svetu, skratka o načinu življenja, ki se je navezovalo na Tivoli in ki ga je Tivoli oblikoval. Je tudi dokument o prizadevanjih za njegovo ohranitev.

Sestavek vsebuje naslednja poglavja: Kratek pregled splošne zgodovine parkov v nekaterih evropskih deželah — Nekaj besed o zelenju in parkih v Ljubljani v preteklosti; Iz zgodovine in življenja mestnega parka — od kod je beseda Tivoli, Od kod je beseda Rožnik, Tivolski ribnik, Vaclav J. Hejnic in razvoj klasičnega Tivolija, Nekaj o tivoljskih delavcih, Hotel Tivoli, gostilna pri Čadu in hotel Bellevue, Promenada, Živali v tivoljskem parku, vrtnarjenje v Tivoliju med obema vojnama, arh. Jože Plečnik in Tivoli, Otroška igrišča, Rekreacija v Tivoliju, Kipi v Tivoliju, Še nekaj kronoloških drobcev o mestni vrtnarji; Sklepna beseda; Dokumentacija o dogodkih v zvezi z ljubljanskim parkom Tivoli.

Pri vseh poglavjih so izčrpno navedeni viri in literatura, še posebej zgovorne pa so številne stare fotografije delov in detajlov Tivolija. Govorijo nam o nekdanji ravni vzdrževanja parka in o njegovi funkciji, s tem pa povedo veliko tudi o tem, kaj danes ljudje pogrešajo in kaj je dolžnost tistih, ki naj bi skrbeli za urejanje mesta. Vsakemu izvodu te